

¹⁸ Постанова Вищого господарського суду України від 29 квітня 2010 р. № 32/688 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10257635>

¹⁹ Коваль В. М. Відносини, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності, як предмет господарського права // Університетські наукові записки. – 2011. – № 3 (39). – С. 126–128.

Резюме

Захарченко А. М. Господарські відносини у сфері управління об'єктами державної власності як складова предмету господарського права.

У статті проаналізовано коло господарських відносин, що виникають у сфері управління об'єктами державної власності і охоплюються предметом регулювання господарського права. Виокремлено основні групи таких відносин та обґрунтовано пропозиції щодо внесення відповідних уточнень до Господарського кодексу України.

Ключові слова: управління об'єктами державної власності, господарські відносини, господарське право.

Резюме

Захарченко А. Н. Хозяйственные отношения в сфере управления объектами государственной собственности как составяющая предмета хозяйственного права.

В статье проанализирован круг хозяйственных отношений, которые возникают в сфере управления объектами государственной собственности и охватываются предметом регулирования хозяйственного права. Выделены основные группы таких отношений и обоснованы предложения по внесению соответствующих уточнений в Хозяйственный кодекс Украины.

Ключевые слова: управление объектами государственной собственности, хозяйственные отношения, хозяйственное право.

Summary

Zakharchenko A. Economic relations in sphere of state property management as a part of the subject of economic law.

The article analyzes the range of economic relations which arise in the sphere of state property management and are covered by the subject of regulation of economic law. The main groups of such relations are selected and proposals about entering appropriate clarifications to Economic Code of Ukraine are justified.

Key words: state property management, economic relations, economic law.

УДК 347.12-053

В. О. КОЖЕВНИКОВА

Вікторія Олександрівна Кожевникова, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ СІМЕЙНИХ ПРАВ

Правові норми ч. 1 ст. 13 Цивільного кодексу України чітко визначають межі здійснення цивільних прав та проголошують, що цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. Однак межі здійснення сімейних прав на сьогодні залишаються позбавленими чіткого законодавчого визначення. Проблемою нині залишається відсутність у Сімейному кодексі України правових норм, які б установлювали межі здійснення прав суб'єктів сімейних відносин. Невирішеним та досить актуальним є питання ймовірності застосування правової категорії межі, яка застосовується у цивільному законодавстві до суб'єктів сімейних відносин.

Наявність певних закріплених законодавцем меж допоможе суб'єктам сімейних відносин формулювати свою поведінку в чітко визначеному правовому полі.

З правомірного здійснення прав суб'єктами сімейних відносин важливим залишається встановлення загальних, визначених орієнтирів, керуючись якими особа могла б здійснювати свої права в межах закону, не порушуючи при цьому права інших.

Зокрема, вагомий внесок у розробку доктрини «правова категорія межі здійснення прав» зробили: Є. О. Мічурін («Обмеження майнових прав фізичних осіб»)¹, М. О. Стефанчук («Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав»)², П. М. Рабінович³ досліджував «загальнотеоретичний аспект меж здійснення прав людини», Л. В. Красицька присвятила цьому монографічну працю «Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей»⁴, О. В. Сінегубов⁵ спробував визначити проблематику та методологію «Здійснення особистих немайнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб».

Мета статті – на підставі розробленої цивільно-правової доктрини, присвяченої проблемам меж здійснення прав фізичних осіб, установити сутність правової категорії межі здійснення прав суб'єктів сімейних відносин, визначити її правову природу та нормативні підстави встановлення.

Права суб'єктів сімейних відносин, їх обсяг, правові підстави здійснення та захисту є особливою цінністю сучасного громадського суспільства. Права суб'єктів сімейних правовідносин належать кожній людині від народження та окреслюють відповідне правове поле для реалізації своїх потреб. Положення Конституції України (ст.ст. 21–22) проголошують, що всі люди є вільними та рівними у своїй гідності та правах. Права та свободи людини є невідчужуваними й непорушними. Права людини є невичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються та не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Як вказує О. В. Сінегубов, цінність будь-якого суб'єктивного права полягає не просто в можливості його здійснення, а в можливості його здійснення в певних межах⁶.

Звідси й здійснення шлюбно-сімейних відносин – відносин між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, між близькими родичами – є особливою формою суспільних відносин. Вони зумовлюються у своєму формуванні, розвитку та проявленні базисом, тобто економічним ладом суспільства на відповідному етапі його розвитку й становлення. Відповідно до цього у кожному соціально-економічному ладі існують свої специфічні шлюбно-сімейні відносини, визначений тип сім'ї.

Чинний СК України визначає порядок та особливості здійснення особистих немайнових прав подружжя, батька, матері, дитини та інших членів сім'ї. Як слушно зазначає Л. В. Красицька: «Здійснення сімейних прав відбувається під впливом певних чинників, визначених законом чи договором, завдяки чому й досягається правовий результат, на який розраховувала управомочена особа – носій суб'єктивних прав»⁷. Тому виникає потреба в дослідженні правових чинників та з'ясуванні сутності поняття межі здійснення прав суб'єктами сімейних правовідносин.

Правова категорія межі здійснення прав у цивілістичній науці є більш розробленою порівняно з наукою сімейного права. Сімейно-правова доктрина на основі цивілістичних розробок має удосконалювати правову категорію здійснення та межі здійснення, яка б застосовувалась до необмеженого кола суб'єктів сімейних правовідносин.

У цивілістиці межі здійснення суб'єктивного права розглядають у тісному зв'язку з межами суб'єктивного цивільного права⁸.

Як зазначає В. І. Смельянов, здійснення суб'єктивного права – це здійснення особою реальних дій, що відповідають сутності права та не виходять за межі дозволеного, тобто межю права⁹. Звідси випливає, що в процесі реалізації суб'єктивного права виникає проблема меж його здійснення.

Оскільки суб'єктивному праву приналежні певні межі, у рамках яких таке право функціонує, то разом із правом існує й внутрішня обмеженість як невід'ємна складова межі дозволеної поведінки та свободи особи. Тому «суб'єктивне право є влада, не лише забезпечення, однак і обмеження»¹⁰. Отже, межі є основною складовою частиною будь-якого суб'єктивного права суб'єкта цивільних (сімейних) правовідносин, оскільки за відсутності меж право перестає існувати та здійснювати свій вплив на суспільні відносини. Межі суб'єктивного права застосовують дію механізму правового регулювання, відповідно до якого для окремих прав визначаються обмеження, які не впливають на можливість здійснення суб'єктивного права як такого, однак здатні ускладнювати здійснення особою суб'єктивного права¹¹. Тому встановлення меж здійснення суб'єктивного цивільного права не є обмеженням саме цих прав, а лише закріпленням принципу про рівність усіх людей у своїх правах. Усім повинна надаватися рівна можливість для здійснення своїх прав. Межі права не включають окремих правомочностей, а лише стимулюють управомочену особу в здійсненні свого суб'єктивного права, стримують у часі, місці, просторі та за деякими іншими ознаками. Водночас наявність певних закріплених законодавцем меж свідчить про те, що особа не може здійснювати своє суб'єктивне право абсолютно вільно, вона повинна діяти в межах, які окреслив їй законодавець, формулювати свою поведінку у «легітимно визначеному полі»¹².

Н. С. Кузнецова з цього приводу стверджує, що законом встановлюються лише межі можливості особи діяти на свій розсуд і там, де вони не заважають здійсненню інтересів інших осіб¹³. Межа суб'єктивного права є встановленою мірою поведінки. Тобто, суб'єкти в межах, встановлених актами чинного законодавства, здійснюють свої особисті немайнові та майнові права та виконують пов'язані з цим обов'язки. Дослідник В. М. Коссак справедливо стверджує, що «водночас надаючи можливість уповноваженій особі вчиняти суб'єктивні цивільні права, закон визначає межі їх здійснення. Межі суб'єктивного цивільного права визначаються законом і встановлюють міру можливої поведінки уповноваженої особи у правовідносинах»¹⁴. Уваги потребує й інша точка зору, яку повною мірою обґрунтовано в правових нормах ст. 13 ЦК України, що визначає загальні межі здійснення цивільних прав. Цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. Слід зазначити, що особа також здійснює свої суб'єктивні права в межах, встановлених судом при винесенні конкретного рішення. У сімейному праві «при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватись від дій, які могли б порушувати права інших осіб завдавати шкоду довікільно або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні цивільних прав особа має додержуватись моральних засад суспільства»¹⁵, звичай українського народу та релігійних переконань.

У доктрині цивільного права найбільш розробленим вважається підхід професора В. П. Грибанова щодо меж у сфері здійснення прав. Оскільки здійснення суб'єктивного права являє собою реалізацію можливостей, покладених у зміст права, автор дійшов висновку, що сутність суб'єктивного права включає в себе лише можливу поведінку управомоченої особи, а відмінність здійснення права від суб'єктивного права поля-

гає в тому, що здійснення права являє собою вчинення реальних конкретних дій, пов'язаних з втіленням цієї можливості в дійсність¹⁶. А. Н. Труба з цього приводу стверджує: «Співвідношення між поведінкою, яка складає зміст суб'єктивного права та поведінкою, яка складає зміст здійснення права, вбачається перш за все як співвідношення між можливістю та дійсністю. Як наслідок, поведінка, що є складовим змістом суб'єктивного права, і поведінка, що є складовим змістом процесу його здійснення, співвідносяться як об'єктивне та суб'єктивне»¹⁷. Зміст суб'єктивного цивільного права охарактеризовано як загальний вид можливої поведінки уповноваженої особи, санкціонований об'єктивним правом, на відміну від чого зміст процесу його здійснення зводиться до здійснення уповноваженою особою реальних, конкретних дій, в яких відображено як волю самої уповноваженої особи, так і специфічні особливості даного конкретного випадку¹⁸. Тобто, слід відрізнити межі суб'єктивного права від меж його здійснення.

Професор В. П. Грибанов у своїх працях визначає наступні межі здійснення суб'єктивних прав:

- суб'єктивні межі, визначені рамками цивільної дієздатності;
- часові межі, що являють собою встановлені законом строки здійснення цивільних прав;
- вимоги здійснення права відповідно до його визначення¹⁹.

Не викликає сумнівів правильність такого підходу автора, адже дійсно, суб'єктивні межі здійснення особистих немайнових та майнових прав визначені рамками цивільної дієздатності особи, разом із тим – певними часовими межами, в рамках яких особа має змогу здійснювати права та виконувати пов'язані з цим обов'язки. Причому суб'єкти цивільних правовідносин мають здійснювати свої права не лише для задоволення власних потреб, такі права мають бути співзвучними із суспільними правами та інтересами в цілому.

Керуючись положенням ст. 8 СК України, яка дозволяє застосовувати до регулювання сімейних відносин ЦК України, якщо правовідносини (сімейні) не врегульовані повною мірою актами сімейного законодавства. Тому на підставі цього вбачається за доцільне (з метою вдосконалення існуючих підходів до меж здійснення особистих немайнових та майнових прав суб'єктів сімейних відносин) використати правові конструкції меж здійснення, розроблених у цивільному праві, та на підставі цього визначити і розробити правовий підхід до меж здійснення прав суб'єктів сімейних відносин.

Щодо меж здійснення особистих немайнових та майнових прав суб'єктів сімейних правовідносин, то в сімейному праві, так само як і в цивільному, суб'єктивні межі здійснення права визначаються кордонами (рамками) дієздатності особи.

Отже, в сімейному праві України можна встановити ті ж самі межі здійснення прав суб'єктами сімейних правовідносин:

Суб'єктивні межі здійснення сімейних прав визначені рамками цивільної дієздатності. Так, дитина здійснює свої суб'єктивні права лише в тих межах, які дозволені їй залежно від віку, якого наразі дитина досягла. Дитина, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини та здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняється законом (ст. 31 ЦК України). Тобто, від імені малолітньої дитини майнові права здійснюють її батьки, задовольняючи інтереси своєї дитини.

Неповнолітня дитина (від чотирнадцяти до вісімнадцяти років) має значно ширші межі здійснення своїх особистих немайнових та майнових прав. Крім вчинення дрібних побутових правочинів, передбачених ст. 31 ЦК України, така дитина має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку).

Усі ж інші правочини неповнолітня дитина здійснює за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників (ст. 32 ЦК України). Отже, аналіз положень цивільного, сімейного законодавства, який установлює дієздатність особи, свідчить про те, що суб'єктивні межі здійснення прав визначені рамками цивільної дієздатності, оскільки дитині, залежно від її віку, законодавець установлює певні межі здійснення суб'єктивних прав.

Однак не всі сучасні науковці розділяють такий підхід. Так, Л. В. Красицька з цього приводу зазначає, що недоцільно визначати суб'єктивні межі здійснення суб'єктивних прав та межі здійснення суб'єктивних цивільних прав залежно від способу здійснення, зважаючи на те, що саме суб'єкт і визначає межі здійснення права. Суб'єкт, як носій суб'єктивного права, маючи певний обсяг дієздатності, здійснює свої права в певних межах певними способами, які він обирає самостійно, тобто вчиняє фактичні чи юридичні дії з реалізації правомочностей, що становлять зміст суб'єктивного права. Засоби примусового здійснення чи захисту належного особі суб'єктивного права більше спрямовані не на визначення певних вимог, меж для здійснення суб'єктивних прав, а на забезпечення можливості здійснення суб'єктивних прав. Вони реалізуються в охоронних правовідносинах, а не в регулятивних, в яких і визначаються межі здійснення суб'єктивних прав²⁰. Спірною вбачається така позиція науковця, оскільки дитина самостійно не може визначати межі здійснення права, межі здійснення права визначає закон (акти цивільного, сімейного законодавства). У разі відсутності повної цивільної дієздатності малолітня, неповнолітня дитина не може повною мірою здійснювати свої майнові права та обирати при цьому способи здійснення таких прав самостійно. Тому досить логічним видається застосування розроблених у цивілістиці визначених рамок цивільної дієздатності як суб'єктивної межі здійснення прав та використання їх у науці сімейного права, причому такий підхід має відповідне нормативне закріплення в чинному законодавстві.

Часові межі здійснення прав. Не виникає сумнівів, що часові межі, тобто встановлені актами сімейного законодавства строки здійснення сімейних прав, мають місце в сімейному законодавстві України. Здійснення суб'єктивного сімейного права є обмеженим часовими межами. Так, за договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття (ст. 252 СК України). Тобто, за загальним правилом, дитина вважається приналежною до сім'ї патронатного вихователя, і такий вихователь виконує, по суті, батьківські функції до того часу, доки вона не досягла повноліття. З моменту досягнення повної цивільної дієздатності договір патронату припиняє (втрачає) свою юридичну дію. Те ж саме можна сказати і про виховання дитини у прийомній сім'ї та виховання дитини в дитячому будинку сімейного типу. Права й обов'язки батьків та дітей (третіх осіб у вигляді органу опіки та піклування) діють у певних часових межах, упродовж відповідного проміжку часу, протягом якого дитина має право виховуватись у такій сім'ї.

Стосовно межі здійснення особистих і майнових прав батьків та дітей необхідно зазначити, що права дитини можуть бути здійснені лише протягом певного часу, коли людина має статус дитини – до досягнення нею повноліття²¹. Тому, виходячи з цього, і батьківські права мають триваючий характер, проте тимчасовий. Тобто, і батьки здійснюють свої права щодо дитини впродовж певного проміжку часу. Так, ч. 4 ст. 136 СК України чітко встановлює, що оспорювання батьківства можливе лише після народження дитини та до досягнення нею повноліття. Тим самим законодавцем чітко встановлено часові рамки, в межах яких батько (мати), які записані в свідоцтві про народження батьком (матір'ю) дитини, можуть оспорювати своє батьківство (материнство). Якщо ж такий строк пропущено, особа позбавляється (обмежується) такого права.

Часові межі здійснення права за своєю правовою природою являють собою найбільший інтерес та разом з тим найбільшу складність їх застосування. Такий стан, у свою чергу, свідчить і про найбільше практичне значення за умов сьогодення.

Разом з тим конструкцію часових меж здійснення суб'єктивних прав можна застосовувати не лише до батьків та дітей, а й до інших суб'єктів сімейних правовідносин. Зокрема, сурогатне материнство є різновидом сімейних правовідносин²². Права та обов'язки сторони договору також здійснюють упродовж певних часових меж.

Так, Р. А. Майданик договір сурогатного материнства визначає як договір, де одна сторона (подружжя або окрема особа, які не здатні мати власну дитину) передає свій генетичний матеріал для її народження іншій стороні – сурогатній матері, яка зобов'язується виносити, народити дитину, зачату методом екстракорпорального запліднення²³ і передати її після народження першій стороні, яка зобов'язується забрати дитину і компенсувати витрати сурогатної матері на умовах цього договору²⁴. Тобто, після успішного завершення процедури імплантації ембріона та у випадку настання вагітності особа-замовник і сурогатна мати вступають у достатньо тривалий період, протягом якого вони є сторонами договору та зобов'язуються виконувати низку пов'язаних з цим зобов'язань один стосовно одного. Однак із моменту народження дитини та передання її стороні договору – батькам-замовникам, сімейно-правові відносини між сторонами договору сурогатного материнства припиняються. Отже, сурогатна мати та батьки замовники (батько-замовник) здійснюють свої особисті немайнові та майнові права один стосовно одного виключно протягом строку дії договірних відносин. Тому вищевказані суб'єкти сімейного права також здійснюють свої права в певних часових межах.

Вимоги здійснення права відповідно до його призначення, як відомо, вітчизняний законодавець відносить до меж здійснення цивільних прав. Проте такий підхід є досить дискусійним у цивілістичній науці й тому залишається не прийнятим сучасними розробниками сімейно-правової доктрини.

Так, Й. О. Покровський зазначав, що здійснення права з метою завдати іншому шкоди має назву зловживання правом²⁵. М. М. Агарков писав, що дії, які називають зловживанням правом, здійснюються за межами права²⁶. Тобто, згідно з думкою автора, межі здійснення сімейного права визначають належну, законну поведінку суб'єкта правовідносин і ступінь захисту таких прав. Дія суб'єкта в межах певних прав користується юридичною захищеністю, а дія, яку особа вчиняє поза межами права, не підлягає юридичному захисту.

Розробник доктрини сімейного права Л. В. Красицька також є прихильником вищевказаних цивілістичних підходів і з цього приводу зазначає, що здійснення права з метою завдати шкоди іншій особі є порушенням меж здійснення суб'єктивного права, тому проблему зловживання правом доцільно розглядати окремо від меж здійснення права²⁷. Проте, на наш погляд, така позиція авторитетних вчених залишається досить суперечливою.

Вимоги здійснення права відповідно до його призначення слід відносити до меж здійснення цивільних прав²⁸. Ще ЦК УРСР передбачав ряд положень, які надавали можливість захисту уповноваженою особою належних їй суб'єктивних прав. Можливість суб'єктів захищати належне їм суб'єктивне право прямо передбачено і в чинному ЦК та СК України (так, особа має право на самозахист своїх прав від їх порушень, ч. 1 ст. 18 ЦК України). Аналіз вказаної норми свідчить про те, що термін «самозахист» включає в себе як вчинення фактичних дій, так і застосування заходів оперативного впливу для захисту суб'єктивного права.

В. В. Луць справедливо вважає обґрунтованою позицію В. П. Грибанова, відповідно до якої зміст права на захист включає можливість уповноваженої особи самостійно здійснювати захист порушеного суб'єктивного права власними діями з дотриманням норм права²⁹. До захисних дій можуть належати й дії, що вчиняються уповноваженою особою до ненастання порушення суб'єктивного цивільного права³⁰. Не варто заперечувати факту існування в особі права вчиняти дії, спрямовані на недопущення порушень права та вчинення відповідних дій, які з цього права випливають. Таке право є не складовою права на захист, а самостійним

суб'єктивним цивільним правом. Дії щодо його реалізації є звичайним здійсненням цього права³¹. Вказаний підхід підтримується й національним сімейним законодавством України, яке не допускає дії особи, що вчиняється з наміром завдати шкоди іншій особі, крім того, не допускається будь-яке зловживання правом, яке може існувати в інших формах (ч. 3 ст. 13 ЦК України).

Безумовно, в сімейному праві також існує заборона щодо вчинення протиправних дій. Так, при здійсненні прав батьків та дітей не допускається вчинення дій з наміром завдати шкоди іншій особі³². Тому можна стверджувати, що вчинення активних дій з метою недопущення порушення права суб'єктів сімейних відносин є самостійним здійсненням цього права та існує поза межами зловживання права.

У сімейно-правовій доктрині під поняттям «межі права» слід насамперед розуміти реалізацію суб'єктом сімейних відносин певної можливості, яку суб'єкт здатний для себе набувати у зв'язку з нормативним закріпленням її прав. Тому під межами здійснення сімейних прав варто розуміти міру можливої поведінки особи при здійсненні нею будь-якого суб'єктивного сімейного права, встановленого для віх суб'єктів правовідносин.

Отже, можемо зробити висновок, що межі є основною складовою частиною будь-якого суб'єктивного права, оскільки за відсутності меж право перестає існувати та впливати на суспільні (сімейні) відносини.

У сімейному праві України суб'єктивні межі здійснення особистих немайнових та майнових прав визначені рамками цивільної дієздатності особи та разом з тим певними часовими межами, в рамках яких особа має змогу здійснювати права та виконувати пов'язані з цим обов'язки. Причому суб'єкти цивільних правовідносин мають здійснювати свої права не лише для задоволення власних потреб. Такі права мають бути співзвучні суспільним правам та інтересам у цілому.

До меж здійснення сімейних прав слід віднести вимогу, що не допускає дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншим суб'єктам. Таке право є не складовою права на захист (зловживанням права), а самостійним суб'єктивним цивільним правом. Дії щодо його реалізації є звичайним здійсненням цього права.

Під межами здійснення сімейних прав варто розуміти міру можливої поведінки особи при здійсненні нею будь-якого суб'єктивного сімейного права, встановленого для віх суб'єктів правовідносин.

¹ Мичурин Е. О. Осуществление и ограничение вещных прав : моногр. / Е. О. Мичурин. – М. : Юрист, 2011. – 340 с.

² Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав / М. О. Стефанчук. – К. : КНТ, 2008. – 184 с.

³ Рабінович П. М. Межі здійснення прав людини (загальнотеоретичний аспект) / П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 1996. – № 6. – С. 8.

⁴ Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2014. – С. 492.

⁵ Сінегузов О. В. Здійснення особистих немайнових прав осіб, що не досягли повноліття : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03. / О. В. Сінегузов. – К., 2015. – 39 с.

⁶ Там само.

⁷ Красицька Л. В. Вказана праця. – С. 111.

⁸ Горбась Д. В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних осіб: поняття, способи, межі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. В. Горбась. – К., 2008. – С. 104.

⁹ Емельянов В. И. Разумность, добросовестность, незлоупотребление гражданскими правами / В. И. Емельянов. – М. : Лекс-книга, 2002. – С. 39.

¹⁰ Шершеневич Г. Ф. Общая теория права. – М. : Издание бр. Башмаковых, 1912. – С. 610.

¹¹ Мичурин Е. О. Вказана праця.

¹² Стефанчук М. О. Вказана праця. – 184 с.

¹³ Кузнецова Н. С. Общетеоретические проблемы личных неимущественных прав / Н. С. Кузнецова // Личные неимущественные права: проблемы теории практики применения : сб. статей и иных материалов / под. ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 48.

¹⁴ Цивільне право України : підруч. : у 2-х кн. / О. В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова. – К. : Юринком Интер, 2002. – Кн. 1. – С. 208–209.

¹⁵ Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2014. – С. 195.

¹⁶ Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав / В. П. Грибанов // Осуществление и защита гражданских прав. – М. : Статут, 2000. – С. 145.

¹⁷ Труба А. Н. Субъективное право, удержание и пределы его осуществления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Н. Труба. – Тюмень, 2006. – С. 144.

¹⁸ Грибанов В. П. Вказана праця.

¹⁹ Там само. – С. 146.

²⁰ Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2014. – С. 195.

²¹ Там само. – С. 196.

²² Коренга Ю. В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Ю. В. Коренга. – Луцьк, 2014. – С. 11. – 195 с.

²³ Екстракорпоральне запліднення – процес, у ході якого яйцеклітини запліднюються спермою поза межами організму. Назва цієї медичної технології походить від двох латинських слів extra – зовні і corpus – тіло. Також має назву запліднення in vitro «у пробірці», англ. IVF – In vitro fertilization.

²⁴ Майданик Р. А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство / Р. А. Майданик. – К. : Алерта, 2013. – С. 19.

²⁵ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – 4-е изд., испр. – М. : Статут, 2003. – С. 118.

²⁶ Агарков М. М. Проблемы злоупотребления правом в советском гражданском праве / М. М. Агарков // Цивилистическая практика. – 2002. – № 3. – С. 99.

²⁷ Красицька Л. В. Вказана праця. – С. 203.

²⁸ Грибанов В. П. Вказана праця. – С. 44.

²⁹ Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин : моногр. / за заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 37 с.

³⁰ Гражданское право : учеб. : в 2 т. / В. С. Ем, И. А. Зенин, Н. И. Коваленко и др. ; отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 2002. – Т. 1. – С. 413.

³¹ Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин : моногр. / за заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 42 с.

³² Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2014. – С. 203.

Резюме

Кожевникова В. О. Межі здійснення суб'єктивних сімейних прав.

Стаття присвячена аналізу доктринальних підходів до правової категорії «межі здійснення прав». Виявлено низку меж здійснення прав суб'єктів сімейних відносин. Обґрунтовано позицію, згідно з якою межі здійснення прав в сімейних відносинах слід поділяти на: суб'єктивні, часові межі здійснення прав та вимоги здійснення права відповідно до його визначення.

Ключові слова: суб'єкт, сімейні відносини, суб'єктивні межі, часові межі, право вимоги, здійснення суб'єктивних прав, особисті немайнові права, майнові права.

Резюме

Кожевникова В. А. Пределы осуществления субъективных семейных прав.

Статья посвящена анализу доктринальных подходов к правовой категории «граница осуществления прав». Установлен ряд границ осуществления прав субъектов семейных отношений. Аргументировано позицию, согласно которой границы осуществления прав в семейных отношениях нужно разделять на: субъективные, часовые границы осуществления прав и требование осуществления прав в соответствии с его определением.

Ключевые слова: субъект, семейные отношения, субъективные границы, часовые границы, право требования, осуществление субъективных прав, личные неимущественные права, имущественные права.

Summary

Kozhevnikova V. The sequence of limits of using rights by the subjects of family law.

The statement of principle is intended for analyze of fundamental access of legal category “limits of using rights”. Was found the sequence of limits of using rights by the subjects of family law. So was proved that limits of using rights in family law we should split on: subject limits, time limits in according with it's definition.

Key words: subject, family relations, subjective limits, time limits, claim, usage of subjective rights, individual moral rights, property rights.

УДК 347.9

О. О. КОТ

Олексій Олександрович Кот, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Проблема захисту суб'єктивних цивільних прав традиційно є об'єктом пильної уваги дослідників. У вітчизняній науці цивільного права ця проблематика також завжди була і залишається актуальною: вона досліджувалась, зокрема, в монографіях «Охорона і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб у цивільних правовідносинах»¹, «Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав»² тощо, стала предметом системних досліджень у галузі цивільного права України.

Кодифікація цивільного законодавства вже за часів незалежної України, сутнісно змінила місце інституту захисту приватних прав у системі сучасного цивільного права, навіть порівняно з цивільними кодексами інших пострадянських держав. Так, якщо в Цивільному кодексі Російської Федерації питанням захисту присвячені окремі статті у главі, яка регулює виникнення цивільних прав та обов'язків, здійснення та захист цивільних прав, то у ЦК України відповідні норми були виведені в окрему Главу 3 «Захист цивільних прав та інтересів» (ст.ст. 15–23 Кодексу).